

Rapport

Politieke peiling Tweede Kamer

I&O-peiling Tweede Kamer
26 augustus 2023

Colofon

Politieke peiling Tweede Kamer

Uitgave

I&O Research
Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam

Rapportnummer

2023/066

Datum

augustus 2023

Auteurs

Peter Kanne
Asher van der Schelde

Het overnemen uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron (I&O Research) duidelijk wordt vermeld.

Inhoudsopgave

I&O zetelpeiling: Kiezers enthousiast over Nieuw Sociaal Contract	4
Omtzigt aan kop, deel potentiële kiezers uit juli twijfelt door onduidelijkheid	5
Andere partijen: PvdA/GL houdt stand, veel concurrentie op rechts	5
Pieter Omtzigt op eenzame hoogte	6
Kiezers willen dat deze verkiezingen gaan over woningmarkt	6
Onderzoeksverantwoording	7
1 Zetelpeiling Tweede Kamer	8
1.1 Opkomstverwachting	8
1.2 Zekere en onzekere kiezers	8
1.3 Zetelpeiling: NSC schudt speelveld op	9
1.4 Switchgedrag sinds TK'21	12
1.5 Redenen voor overstap	13
1.6 Welke partijen worden nog meer overwogen?	18
1.7 Premierschap Omtzigt geen vereiste voor NSC-kiezers	19
1.8 Met welke partijen wel of juist niet in een coalitie?	20
2 Bekendheid en waardering lijsttrekkers	22
2.1 Bekendheid	22
2.2 Waardering	23
3 De inhoud	25
3.1 Belangrijkste onderwerpen bij stemgedrag	25
4 Onderzoeksverantwoording	27

I&O zetelpeiling: Kiezers enthousiast over Nieuw Sociaal Contract

Zondag 20 augustus kondigde Pieter Omtzigt aan dat hij met zijn eigen partij, Nieuw Sociaal Contract, mee zal doen aan de Tweede Kamerverkiezingen van 22 november 2023. In deze I&O-zetelpeiling, de eerste waarin NSC officieel als partij is meegenomen, komt de partij meteen op 31 virtuele zetels, waarmee het meedingt om de eerste plaats. PvdA/GroenLinks volgt daarna met 28 zetels. VVD levert drie zetels in en komt daarmee op 22. Ook BBB (13 zetels, 8 minder dan in juli) en PVV (13 zetels, 2 minder dan in juli) lijden onder de entree van NSC. Alle andere partijen komen onder de tien zetels uit. Volt en JA21 leveren respectievelijk 5 en 3 zetels in.

Tabel 1 - Peiling Tweede Kamerverkiezingen 24 augustus 2023 (zetels)

“Op welke partij zou u op dit moment stemmen bij de Tweede Kamerverkiezingen?”

Basis: zou zeker/waarschijnlijk stemmen en heeft partij van eerste voorkeur (n = 1.752).

	UITSLAG	PEILING		VERSCHILLEN		%
	TK'21	jul'23	aug'23	t.o.v. jul	t.o.v. '21	jul'23
VVD	34	25	22	-3	-12	13,9%
D66	24	9	7	-2	-17	4,5%
PVV	17	15	13	-2	-4	8,6%
CDA	15	5	3	-2	-12	2,5%
SP	9	7	5	-2	-4	3,5%
PvdA/GL	17 ¹	28	28	0	+11	18,0%
FvD	8	4	3	-1	-5	2,2%
PvdD	6	9	8	-1	+2	5,2%
CU	5	5	4	-1	-1	2,9%
Volt	3	8	3	-5	0	2,0%
JA21	3	6	3	-3	0	2,1%
SGP	3	4	4	0	+1	2,6%
DENK	3	2	3	+1	0	1,9%
50+	1	0	0	0	-1	0,5%
BBB	1	21	13	-8	+12	8,5%
BIJ1	1	1	0	-1	-1	0,3%
BvNL	0	1	0	-1	0	0,4%
NSC	0	0	31	+31	+31	20,2%
Anders	0	0	0	0	0	0,2%
Totaal	150	150	150	0	0	100%
Coalitie	78	44	36	-8	-42	23,6%

Bron: I&O Research, augustus 2023

¹ In 2021 namen PvdA en GroenLinks nog apart deel aan de Tweede Kamerverkiezingen. PvdA haalde destijds negen zetels, GroenLinks acht. In deze tabel zijn deze zetels bij elkaar opgeteld.

Omtzigt aan kop, deel potentiële kiezers uit juli twijfelt door onduidelijkheid

In juli rapporteerden we dat als Omtzigt met een eigen partij zou meedoen, hij een potentie van 4,6 zetels had. Toen bestond die partij echter nog niet. In deze peiling hebben we voor het eerst NSC als standaardantwoordoptie meegenomen en scoort de partij 31 virtuele zetels. De partij doet het vooral goed omdat Pieter Omtzigt zelf zeer goed wordt gewaardeerd door kiezers. Ze zien hem als betrouwbaar, eerlijk en de belichaming van een mogelijke nieuwe politieke cultuur waarin beter naar de bevolking wordt geluisterd.

Een derde (33%) van de kiezers die in juli op Omtzigt wilden stemmen zegt nu een voorkeur te hebben voor een andere partij. Als zij deze 'switch' moeten toelichten geven zij vaak aan dat zij nog niet goed weten waar NSC voor staat. Welke standpunten de partij in zal nemen en wie er op de lijst komen te staan is immers nog onduidelijk.

Zodra NSC meer duidelijkheid verschaft is het mogelijk dat een deel van die kiezers weer naar NSC neigt. Maar, duidelijkheid verschaffen is juist ook een gevaar voor NSC. Momenteel kan de partij rekenen op een bonte verzameling aan kiezers van links tot rechts. Als NSC op een aantal gepolariseerde issues (immigratie, klimaat en landbouw bijvoorbeeld) duidelijke standpunten inneemt kan het een deel van haar huidige electoraat verliezen.

Omtzigt liet zelf bij de lancering van zijn partij weten dat hij zelf niet de ambitie heeft om premier te worden. Dat lijkt NSC-kiezers voorlopig niet te deren. Negentig procent zegt dat dit geen reden is om van partijvoorkeur te veranderen, het brengt tien procent aan het twijfelen.

Ook bestaat de mogelijkheid dat NSC niet in elke kieskring zal deelnemen. Tachtig procent zegt ook dan op NSC te stemmen, twintig procent twijfelt en zou alsnog kunnen afhaken. Voor een deel (dat in een kieskring woont waar NSC niet deelneemt) is het dan natuurlijk niet mogelijk om op NSC te stemmen.

Andere partijen: PvdA/GL houdt stand, veel concurrentie op rechts

De gezamenlijke fractie van **PvdA/GL** heeft vooralsnog niet veel te lijden onder de komst van NSC. De partij verliest enkele zetels aan de nieuwkomer, maar wint die weer terug via kiezers van Volt en Partij voor de Dieren die nu naar PvdA/GL uitwijken. De voornaamste reden om PvdA/GL te kiezen is de kans op linkse machtsvorming en regeringsdeelname.

VVD (-3), BBB (-8), PVV (-2) en JA21 (-3) leveren zetels in t.o.v. van juli. Voornamelijk vanwege de entree van NSC dat kiezers wegtrekt bij allerlei rechtse (maar ook enkele linkse) partijen. Kiezers die de **BBB** de rug toewijzen doen dit vooral omdat zij in Omtzigt een beter alternatief zien en omdat zij zijn uitgekeken op de BBB. Mocht Omtzigt tegenvallen kunnen zij weer terugkeren op het oude nest.

De **VVD** staat inmiddels op een derde positie met een achterstand van negen zetels op NSC. Genoemde redenen voor een overstap: vertrek Rutte en te 'links' beleid. Een kleiner deel wijkt juist uit naar links omdat ze vinden dat de VVD niet voldoende opkomt voor minder bemiddelde Nederlanders.

Opvallend is dat drie op tien (29%) kiezers die in 2021 VVD stemden nu geen partijvoorkeur hebben. De meesten van hen overwegen VVD wel, waardoor het verlies beperkt kan worden.

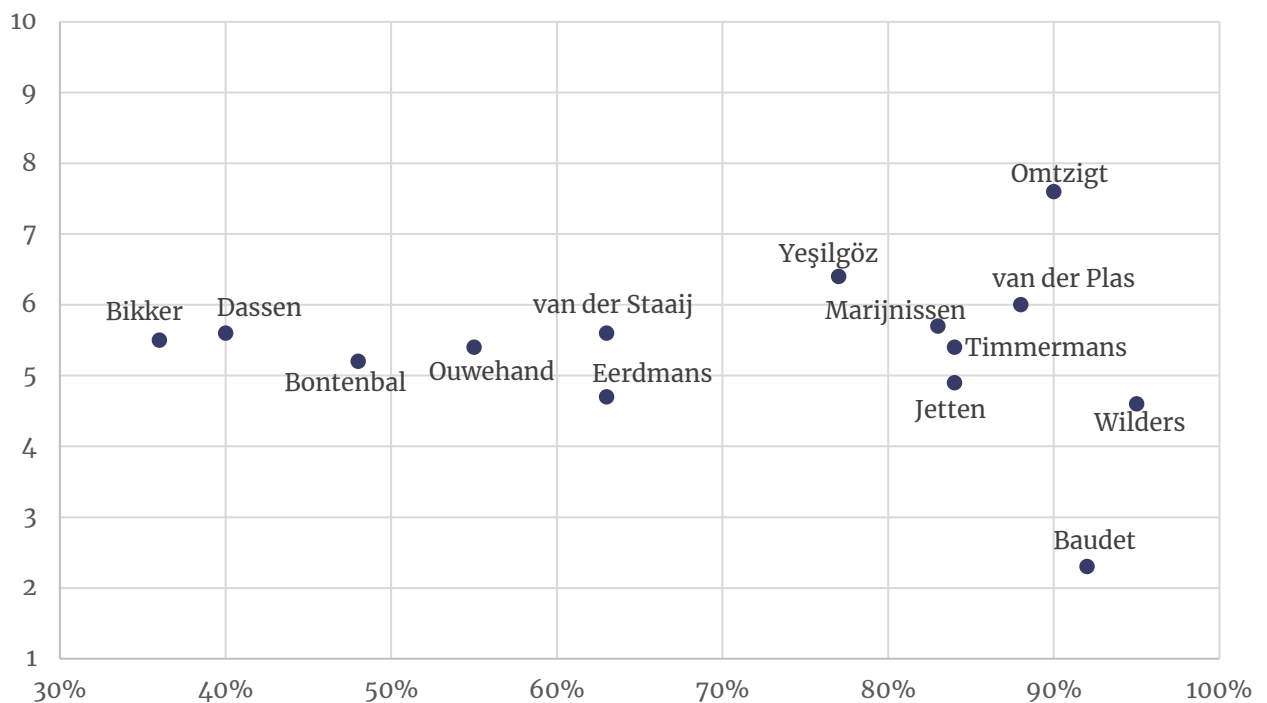
PVV en JA21 lijden onder de opkomst van NSC en BBB. Overstappende PVV'ers noemen deze partijen gematigder waardoor de kans op regeringsdeelname groter is.

Pieter Omtzigt op eenzame hoogte

Veruit de belangrijkste reden waarom kiezers naar NSC trekken is Pieter Omtzigt. Hij is bekend bij negentig procent van de kiezers en zij waarderen hem gemiddeld met een 7,6. Kiezers van links tot rechts, ook kiezers die nu niet op NSC stemmen, zijn enthousiast over Omtzigt. Maar liefst 55 procent van alle kiezers geeft hem een 8, 9 of 10, slechts één op tien geeft hem een onvoldoende.

Dilan Yeşilgöz volgt op gepaste afstand met een 6,4. Haar bekendheid (77%) loopt achter op die van Omtzigt (90%), Caroline van der Plas (88%, gewaardeerd met een 6,0) en Frans Timmermans (84%, gewaardeerd met een 5,4).

Figuur 2: x-as: Bekendheid politici, y-as: Waardering politici (1 = slecht, 10 = heel goed).

Kiezers willen dat deze verkiezingen gaan over woningmarkt

Veel kiezers (45%) vinden dat de aanstaande verkiezingen moeten gaan over de *woningmarkt* (betaalbare woningen, huren). Ook andere sociaaleconomische issues (*gezondheidszorg, armoedebestrijding, sociale voorzieningen*) worden nu veel genoemd, net als *immigratie en asiel* (allen door een derde genoemd). *Klimaatverandering* zakt naar een 5de positie: 27% vindt dit belangrijk.

In juli zagen we dat *immigratie en asiel* (met 36%) – voor het eerst – het belangrijkste onderwerp was voor de kiezers. Dat onderzoek werd uitgevoerd kort nadat het kabinet was gevallen over de gezinshereniging voor asielzoekers, waardoor het onderwerp ‘momentum’ had. Ondertussen hebben zowel Omtzigt als Timmermans zich gepresenteerd en zij leggen veel aandacht bij sociaaleconomische onderwerpen als bestaanszekerheid, armoede, wonen en zorg. Dit kan

verklaren waarom de top 5 er nu al weer zo anders uitziet dan anderhalve maand geleden: de politieke leiders zorgen er met hun speerpunten voor waar de aandacht naar uitgaat, kiezers zijn daar gevoelig voor.

- NSC-kiezers vinden de woningmarkt het belangrijkste, gevolgd door armoedebestrijding, gezondheidszorg en immigratie/asiel.
- PvdA/GL-kiezers vinden vooral dat de campagne moet gaan over klimaatverandering, gevolgd door armoedebestrijding en woningmarkt.
- VVD-kiezers willen het hebben over immigratie/asiel, woningen, veiligheid en – meer dan andere kiezers – economie/overheidsfinanciën.
- BBB-kiezers hechten het meest belang aan wonen, zorg en immigratie.
- De onderwerpen landbouw, natuur en stikstof zijn op dit moment geen heikele issues.

Onderzoeksverantwoording

Dit onderzoek vond plaats van woensdag 23 tot donderdagochtend 24 augustus 2023. In totaal werkten 2.398 Nederlanders van 18 jaar of ouder mee aan dit onderzoek. I&O Research voerde dit onderzoek uit op eigen initiatief. Er is geen opdrachtgever.

Het grootste deel van de steekproef (n=2.264) is afkomstig het I&O Research Panel, 134 respondenten deden mee via PanelClix. De respondenten die via PanelClix deelnemen zijn allen Nederlanders met een niet-westerse migratieachtergrond. De onderzoeksresultaten zijn gewogen op geslacht, leeftijd, regio, opleidingsniveau en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen in maart 2021. De weging is uitgevoerd conform de richtlijnen van de Gouden Standaard. Hiermee is de steekproef representatief voor de kiesgerechtigde Nederlandse inwoners (18+), voor wat betreft deze achtergrondkenmerken.

Rolling panel

Bij de zetelpeilingen in aanloop naar de verkiezingen maken we gebruik van een zogeheten *rolling panel*. Dit houdt in dat respondenten die deelnamen aan de vorige peiling, ook voor de nieuwe peiling wordt uitgenodigd. Op die manier kunnen we meten welke kiezersstromen plaatsvinden en welke redenen kiezers hebben om van partijvoorkeur te veranderen. Aan deze peiling namen 861 respondenten deel die ook deelnamen aan de peiling van juli.

1 Zetelpeiling Tweede Kamer

1.1 Opkomstverwachting

Bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2021 was de opkomst 79 procent.

Op dit moment zegt 82 procent 'zeker wel' te gaan stemmen, doorgaans een goede indicatie van de opkomst de Tweede Kamerverkiezingen. In juli was dit nog 78 procent.

1.2 Zekere en onzekere kiezers

Van de kiezers die van plan zijn te gaan stemmen op 22 november, weet ruim een vijfde (21%) nog niet waarop.

Van degenen die dat wel weten (de 79% waarop de zetelpeiling – zie paragraaf 2.3 – is gebaseerd) zegt 22 procent dat de keuze al helemaal vast staat.

Dat betekent dat nog maar 17 procent is 'geland', 62 procent wel een voorkeur heeft maar nog twijfelt en 21 procent nog volledig zwevende is.

1.3 Zetelpeiling: NSC schudt speelveld op

Met de entree van NSC – Nieuw Sociaal Contract – van Pieter Omtzigt ziet het electorale speelveld er flink anders dan in juli. NSC zou van niets op 31 zetels komen, PvdA/GL volgt met 28 zetels (en heeft dus per saldo geen last van NSC) en de VVD lever drie zetels in en komt op 22 zetels. De BBB levert maar liefst 8 zetels in en komt daarmee (net als de PVV) op 13 zetels. Behalve deze vijf partijen komt enkele partij boven de tien zetels. Ook Volt (van 8 naar 3) en JA21 (van 6 naar 3) leveren fors in. Grotendeels aan NSC (waarover meer in paragraaf 2.3).

Tabel 1.1 - Peiling Tweede Kamerverkiezingen 24 augustus 2023 (zetels)

“Op welke partij zou u op dit moment stemmen bij de Tweede Kamerverkiezingen?”

Basis: zou zeker/waarschijnlijk stemmen en heeft partij van eerste voorkeur (n = 1.752).

	UITSLAG	PEILING			VERSCHILLEN		%
	TK'21	jun'23	jul'23	aug'23	t.o.v. jul	t.o.v. '21	jul'23
VVD	34	22	25	22	-3	-12	13,9%
D66	24	10	9	7	-2	-17	4,5%
PVV	17	12	15	13	-2	-4	8,6%
CDA	15	6	5	3	-2	-12	2,5%
SP	9	8	7	5	-2	-4	3,5%
PvdA/GL	17 ²	23 ³	28	28	0	+11	18,0%
FvD	8	4	4	3	-1	-5	2,2%
PvdD	6	8	9	8	-1	+2	5,2%
CU	5	5	5	4	-1	-1	2,9%
Volt	3	7	8	3	-5	0	2,0%
JA21	3	8	6	3	-3	0	2,1%
SGP	3	4	4	4	0	+1	2,6%
DENK	3	2	2	3	+1	0	1,9%
50+	1	1	0	0	0	-1	0,5%
BBB	1	28	21	13	-8	+12	8,5%
BIJ1	1	1	1	0	-1	-1	0,3%
BvNL	0	1	1	0	-1	0	0,4%
NSC	-	-	-	31	+31	+31	20,2%
Anders	0	0	0	0	0	0	0,2%
Totaal	150		150	150	0	0	100%
Coalitie	78	43	44	36	-8	-42	23,6%

Bron: I&O Research, augustus 2023

En die 46 zetels voor Omtzigt in juli?

In juli schreven we: ‘Als Pieter Omtzigt met een eigen partij mee gaat doen, zou 29 procent van de kiezers voor hem kiezen: virtueel 46 zetels.’ Deze uitkomst achterhaalden we met een tweede vraag – na de officiële zetelvraag: ‘stel dat Pieter Omtzigt met een eigen partij mee gaat doen aan de Tweede Kamerverkiezingen, op welke partij zou u dan stemmen?’ In onze ‘officiële peiling’

² In 2021 namen PvdA en GroenLinks nog apart deel aan de Tweede Kamerverkiezingen. PvdA haalde destijds negen zetels, GroenLinks acht. In deze tabel zijn deze zetels bij elkaar opgeteld.

³ In juni 2023 werden PvdA en GroenLinks nog los van elkaar gepeild. PvdA haalde destijds elf virtuele zetels, GroenLinks twaalf. In deze tabel zijn deze zetels bij elkaar opgeteld.

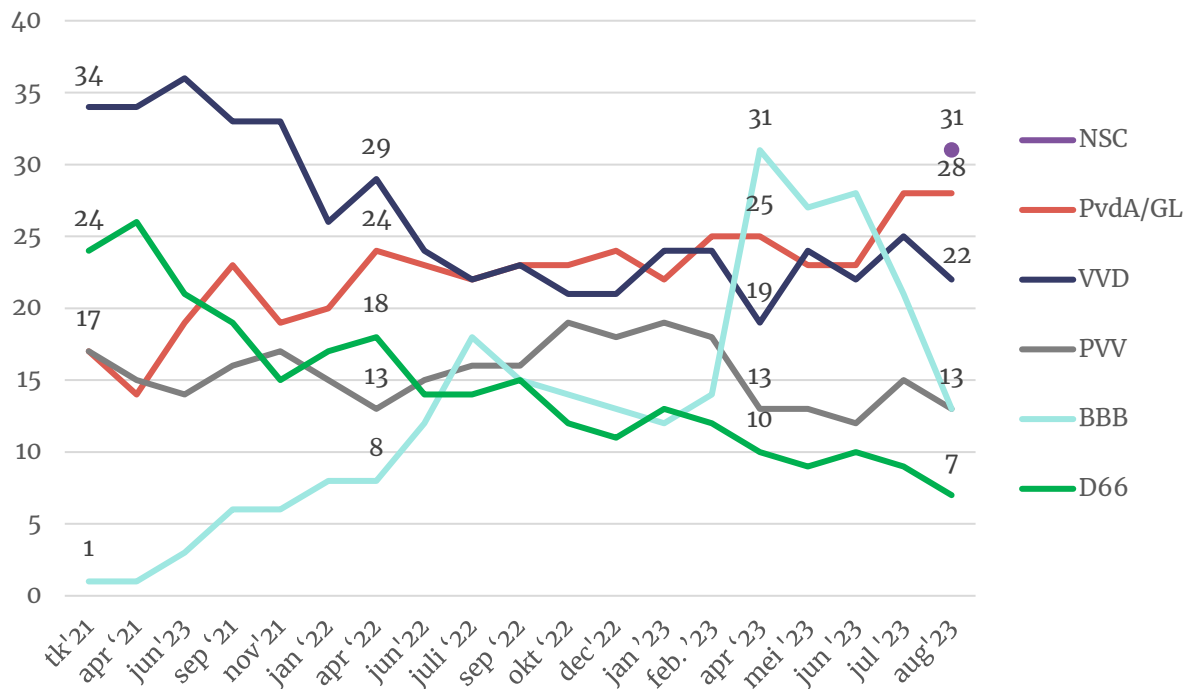

kwam die 46 zetels dan ook niet voor. Deze keer hebben we ‘NSC (Omtzigt)’ apart opgenomen in de ‘officiële peiling’ en komen we op 31 virtuele zetels. Er is dus geen sprake van een ‘daling’.

Ontwikkelingen sinds de Tweede Kamerverkiezingen van 2021

Als we inzoomen op het gepeilde zetelaantal van zes partijen sinds de verkiezingen van maart 2021 zijn een aantal ontwikkelingen goed zichtbaar. De grote winnaars van die verkiezingen, VVD en D66, maken een flinke krimp door van twaalf (VVD) respectievelijk zeventien (D66) zetels. BoerBurgerBeweging maakte tot en met april 2023 een enorme groei door, maar die opmars lijkt inmiddels gestut. PvdA en GroenLinks behaalden in 2021 gezamenlijk zeventien zetels, inmiddels (nu ze samen worden gepeild) zijn dat er 28 waarmee de gecombineerde lijst kans maakt de grootste te worden in november. Een andere partij die daar goede papieren voor lijkt te hebben is Nieuw Sociaal Contract, ondanks dat partijleider Pieter Omtzigt aangaf dat liever niet te willen. De meest stabiele ‘grote’ partij is de Partij voor de Vrijheid. De partij van Wilders balanceert sinds de verkiezingen tussen de dertien en negentien zetels.

Figuur 2.2: Zetelaantal in peilingen I&O Research van zes partijen sinds de Tweede Kamerverkiezingen van 2021. Basis: zou zeker/waarschijnlijk stemmen en heeft partij van eerste voorkeur (n = 1.752).

Bron: I&O Research, augustus 2023

Tabel 1.3 - Peiling Tweede Kamerverkiezingen 24 augustus 2023 (percentages)

“Op welke partij zou u op dit moment stemmen bij de Tweede Kamerverkiezingen?”

Basis: zou zeker/waarschijnlijk stemmen en heeft partij van eerste voorkeur (n = 1.752).

	TK '21	Peiling (%)											Marge
		Uitslag	18 jul. 2022	12 sept. 2022	18 okt. 2022	12 dec. 2022	16 jan. 2023	13 feb. 2023	17 apr. 2023	15 mei 2023	12 juni 2023	17 juli 2023	
VVD	21,9	14,0	14,6	13,2	12,9	15,0	14,8	11,8	14,9	13,7	15,5	13,9	(12,3; 15,5)
D66	15,0	8,7	9,6	8,0	7,3	8,1	7,6	6,2	5,9	6,6	5,6	4,5	(3,5; 5,5)
PVV	10,8	10,0	10,7	12,4	11,4	11,5	11,4	8,0	8,6	8,0	9,5	8,6	(7,3; 9,9)
CDA	9,5	3,9	4,1	4,4	4,3	3,9	4,8	4,6	3,2	4,2	3,2	2,5	(1,8; 3,2)
SP	6,0	5,9	5,1	6,2	5,6	6,4	5,6	4,6	4,5	5,1	4,4	3,5	(2,6; 4,4)
PvdA	5,7	6,3	7,4	7,1	6,8	5,9	8,4	7,8	7,3	7,3	-		
GL	5,2	7,5	7,9	8,0	8,4	8,1	7,8	8,0	7,4	7,6	-		
PvdA/GL	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17,0	18,0	(16,2; 19,8)
FvD	5,0	2,8	3,8	3,2	2,5	2,9	3,1	2,3	1,9	2,7	2,9	2,2	(1,5; 2,9)
PvdD	3,8	6,4	4,9	6,5	6,2	5,4	6,2	6,0	7,9	5,5	5,9	5,2	(4,1; 6,3)
CU	3,4	3,6	3,3	3,4	3,7	3,6	3,3	2,8	3,6	3,3	3,5	2,9	(2,1; 3,7)
Volt	2,4	3,2	3,6	3,4	3,5	3,3	2,4	4,5	4,3	4,7	5,0	2,0	(1,3; 2,7)
JA21	2,4	5,8	7,8	6,7	8,4	7,6	6,6	5,3	4,9	5,5	4,2	2,1	(1,4; 2,8)
SGP	2,1	2,9	2,6	3,2	3,4	3,1	2,8	2,4	2,6	2,6	2,9	2,6	(1,9; 3,3)
DENK	2,0	2,2	1,6	1,7	1,0	2,4	1,9	1,6	1,6	1,4	1,4	1,9	(1,3; 2,5)
50+	1,0	1,1	0,8	0,7	1,0	0,3	0,5	0,8	1,5	0,7	0,7	0,5	(0,2; 0,8)
BBB	1,0	11,5	9,9	9,1	8,5	7,5	9,0	19,3	16,8	17,5	13,1	8,5	(7,2; 9,8)
BIJ1	0,8	1,2	1,1	1,2	1,2	1,0	0,7	0,8	0,3	0,7	0,9	0,3	(0; 0,6)
BvNL	-	0,9	1,0	1,0	0,3	0,8	0,4	0,4	1,0	0,7	0,9	0,4	(0,1; 0,7)
NSC												20,2	(18,2; 22,2)
Anders ⁴	2,0	2,2	0,3	0,4	3,6	3,3	2,5	2,9	1,8	2,1	3,4	0,2	-
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	-

Bron: I&O Research, augustus 2023

⁴ Hier wordt (nog steeds) vaak Pieter Omtzigt genoemd.

1.4 Switchgedrag sinds TK'21

Tabel 1. laat de kiezersstromen sinds de Tweede Kamerverkiezingen van maart 2021 zien.

Duidelijk wordt dat NSC erin slaagt kiezers weg te halen uit allerlei politieke hoeken.

De groep die nu NSC zou stemmen, stemde in 2021 CDA (19% van alle virtuele NSC-stemmers), PVV (14%), VVD (13%), D66 (9%), SP (6%) en PvdA, CU en JA (allen 4%).

Als we het omgekeerd bekijken, redenerend vanuit de concurrerende partijen, zien we dat – relatief – CDA, JA21 en PVV er (ten opzichte van 2021) het meest last van hebben. Vanuit het midden en de rechterflank stapt 35 procent van de CDA-kiezers uit 2021 over naar NSC, 28 procent van de JA21-kiezers, 24% van de PVV-kiezers, 19% van de CU-kiezers en 11% van de VVD-kiezers. Van de links-progressieve partijen leveren SP (18%), D66 (10%) en PvdA (13%) substantiële delen in.

D66 slaagt er slecht in om haar kiezers van 2021 vast te houden. Momenteel zou slechts 22 procent van de D66-kiezers uit 2021 terugkeren op het oude nest. Een kwart (26%) wijkt uit naar PvdA/GL en nog eens kwart heeft nu geen voorkeur.

CDA verliest nog meer kiezers dan coalitiepartner D66. Momenteel zou achttien procent van de kiezers uit 2021 opnieuw bij de christendemocraten uitkomen. De meesten wijken uit naar NSC (35%). Een vijfde (20%) heeft geen voorkeur. Ook is het het benoemen waard dat het percentage kiezers dat nog niet weet waarop het wil stemmen is teruggelopen van 28 naar 21 procent.

Tabel 1.4- Switchgedrag sinds de Tweede Kamerverkiezingen van 2021 (in procenten)

Basis: zou zeker/waarschijnlijk stemmen en heeft partij van eerste voorkeur (n= 1.752).

	Totaal	VVD	D66	PVV	CDA	SP	PvdA	GL	FvD	PvdD	CU	Volt	JA21
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
VVD	11	45	2	3	5	1	1		3	1	1	2	6
D66	4	1	22	1				2				1	
PVV	7	3	1	48		1			17				6
CDA	2	1			18		1				1		
SP	3		1	1	1	42		1		1			
PvdA/GL	14	3	26		4	8	62	72		10	3	26	
FvD	2			1					34		2		1
PvdD	4	1	4	1		3	2	9		57	2	2	
CU	2		0	1	5		1				49		
Volt	2		4				2	1			1	34	
JA21	2	2		3	1				1	1			28
SGP	2										6		
DENK	2		1			2							
50Plus	0		1			1							
BBB	7	4	2	12	10	6	2	2	14	1	3	2	14
BIJ1	0												
BvNL	0			0		1			4				1
NSC	16	11	10	24	35	18	13	4	13	12	19	6	28
Weet ik (nog) niet	21	29	26	7	20	17	17	9	13	15	13	28	17

Bron: I&O Research, augustus 2023

1.5 Redenen voor overstap

NSC: veel enthousiasme, enige scepsis over invulling

Nieuw Sociaal Contract, de nieuwe partij van Pieter Omtzigt, kan in deze peiling rekenen op 31 zetels. Daarmee zou NSC in een klap de grootste partij van Nederland worden. En dat terwijl Omtzigt zelf eerder deze week aangaf liever niet de grootste te worden, uit vrees dat zijn partij daar niet op voorbereid is.⁵

NSC-kiezers komen uit allerlei hoeken. Een derde van de CDA-kiezers (35%) van de Tweede Kamerverkiezingen van 2021 zouden nu overstappen naar Omtzigt. Dat geldt eveneens voor 28 procent van de JA-21- en 24 procent van de PVV-kiezers van destijds. Ook kiezers vanuit ChristenUnie (19% van de kiezers uit 2021 stapt over), SP (18%), PvdA (13%), FvD (13%), PvdD (12%), VVD (11%) en D66 (10%) neigen naar NSC.

Kiezers noemen vooral de persoon Pieter Omtzigt als pull-factor. Ze zien hem als betrouwbaar en eerlijk. Daarnaast roemen ze zijn dossierkennis, arbeidsethos, visie en zijn morele kompas. Kiezers zien hem als de belichaming van een mogelijke nieuwe politieke cultuur waarin het bestuur vernieuwd wordt en er beter naar de bevolking wordt geluisterd.

“Omdat hij daadwerkelijk geeft om waar hij om staat. Daarbij lijkt hij zowel links als rechts te zijn op de onderwerpen die er toe doen. (Zowel migratie minderen totdat de belangrijkste generatie in elk geval een huis heeft, oneerlijk behandelde mensen helpen en milieu).”

- Stemde in 2021 CDA

“Een partij die niet alleen pleit voor ander beleid, maar ook het bestuur en systeem zelf die dat beleid moeten uitvoeren, wil veranderen.”

- Stemde in 2021 FvD

“Pieter Omtzigt heeft werkend moraal kompas.”

- Stemde in 2021 VVD

“Omtzigt stelt de juiste zaken aan de orde, probeert alle informatie boven tafel te krijgen en komt op voor de rechten van de burger. De zittende partijen daarentegen hebben allemaal zeldzaam verzaakt.”

- Stemde in 2021 D66

“Omtzigt zet zich net als voormalig kamerlid Leijten van de SP in voor rechtvaardigheid. De politiek heeft met Rutte en de VVD de afgelopen jaren laten zien niets met de burger op te hebben.”

- Stemde in 2021 SP

Toch zijn er ook kiezers die twijfelen over NSC. Dat blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat wij Omtzigt in juli op 46 zetels peilden toen wij kiezers voorlegden wat zij zouden als Omtzigt met een eigen partij zou komen.⁶ (Zie paragraaf 2.3). Nu we zijn partij officieel hebben meegenomen in de onze zetelpeilingvraag komen we op 31 virtuele zetels voor NSC.

Kiezers die in juli neigden naar Omtzigt maar nu toch een andere voorkeurspartij hebben (dit geldt voor een op drie), zeggen dat ze eerst meer standpunten van NSC willen horen voordat zij

⁵ [Omtzigt weet nog niet welk zetelaantal voor zijn partij verantwoord is \(nos.nl\)](https://nos.nl)

⁶ [I&O zetelpeiling: PvdA/GL en VVD virtueel aan kop - I&O Research \(ioresearch.nl\)](https://ioresearch.nl)

daadwerkelijk hun stem geven aan Omtzigt. Sommigen hebben nu al een iets beter idee van zijn plannen en haken af.

“Bij de VVD weet je wat je kunt verwachten en over NSC is op dit moment nog maar weinig bekend. Ik laat het ook grotendeels van de stemwijzer afhangen denk ik.”

- Zou nu VVD stemmen, had in juli een voorkeur voor NSC

“De BBB is recht voor z'n raap maar moet het ook allemaal nog waar maken De NSC moet eerst het programma presenteren voordat ik mijn mening kan vormen.”

- Zou nu BBB stemmen, had in juli een voorkeur voor NSC

“De invulling van Nieuw Sociaal Contract is me niet helemaal duidelijk.”

- Zou nu SP stemmen, had in juli een voorkeur voor NSC

“Een groot aantal stemmen voor de NSC brengt de partij in problemen.”

- Zou nu PvdD stemmen, had in juli een voorkeur voor NSC

“Eerst even kijken wat t programma is.”

- Zou nu Volt stemmen, had in juli een voorkeur voor NSC

“NSC is toch meer CDA als gedacht.”

- Zou nu PVV stemmen, had in juli een voorkeur voor NSC

VVD verliest, maar kan deel oude electoraat terugwinnen

De VVD levert in onze peiling drie zetels in is virtueel de derde partij met 22 zetels. De drie extra zetels die de partij vorige maand 'won' ten opzichte van juni na de aanstelling van Yeşilgöz lijsttrekker zijn daarmee weer verdwenen. Ruim een tiende (11%) van de kiezers die maart 2021 nog op VVD stemden neigen nu naar NSC. Maar liefst drie op tien (29%) kiezers van toen hebben nu nog geen partijvoorkeur. Bij iets meer dan de helft (57%) van de voormalig VVD-kiezers die nu geen voorkeur hebben zit de VVD nog wel in de keuzeset. Als de VVD deze kiezers nog weet te overtuigen kan het verlies beperkt worden.

Kiezers die VVD de rug toewijzen hebben hier uiteenlopende redenen voor. Een deel stemde voorheen op de VVD vanwege de inmiddels demissionaire premier Rutte. De nieuwe lijsttrekker, Dilan Yeşilgöz, heeft hen nog niet voldoende kunnen overtuigen. Andere kiezers vinden dat de VVD in de voorgaande kabinetsperiode teveel naar links is opgeschoven, bijvoorbeeld als het gaat om asiel, stikstof en klimaat. Zij vinden hun heil doorgaans bij rechtse alternatieven (BBB, PVV, JA21). Ook is er een kleiner deel dat juist naar links uitwijkt omdat zij vinden dat VVD onvoldoende is opgekomen voor Nederlanders met een kleine portemonnee.

“Heb altijd op Rutte gestemd, maar hij komt helaas niet terug en daarom kies ik nu voor Omtzigt iemand met ruggengraat die zegt waar het hij voor staat ondanks zijn burn-out situatie!”

- Zou nu NSC stemmen

“Jarenlang op het CDA gestemd en eenmalig op de VVD. En dat was voor Mark Rutte.”

- Zou nu CDA stemmen

“Heeft een visie over asielbeleid, Europese Unie, veiligheid De VVD heeft op deze punten steken laten vallen en te veel de oren laten hangen naar linkse partijen.”

- Zou nu JA21 stemmen

“VVD was ooit mijn partij, oude liefde roest niet. Ik was totaal klaar met de VVD, arrogant en niet luisteren naar de boeren (leden). Het vertrouwen was weg. Johan Remkes zei het precies zoals het gevoeld werd. Wie weet kom ik ooit weer terug.”

- Zou nu BBB stemmen

“Praatjes van de VVD... er is een grote crisis, mensen hebben geen geld en de huizenmarkt is een grote puinhoop. VVD kijkt niet verder.”

- Zou nu PvdA/GroenLinks stemmen

Kiezers die nog wel neigen naar VVD vinden dat de liberalen ons land de afgelopen jaren veel goeds heeft gebracht. De partij wordt gezien als stabiel, betrouwbaar, ervaren en genuanceerd.

“De koers van de VVD zorgt voor welvaart”

“Toch nog steeds de nu demissionaire premier. Heb tot op heden ook wel vertrouwen in Dilan Yeşilgöz. Vind dat Rutte het prima gedaan heeft en hoop dat zijn opvolger zijn uitstraling overneemt.”

“Houden vast aan Nederlandse normen en waarden: harde en eerlijke werkers worden beloond. Iedereen kan iets bereiken en geld verdienen en dus een goed bestaan opbouwen in Nederland. Instroom asielzoekers beperken.”

PvdA/GroenLinks houdt zich staande ondanks entree NSC

De gecombineerde lijst van PvdA en GroenLinks peilt deze maand wederom op 28 zetels.

Daarmee is het een van de weinige partijen die niet lijdt onder de komst van NSC. Een klein deel van de kiezers die in juli kozen voor PvdA/GroenLinks zegt nu wel naar NSC te neigen, maar daar staat tegenover dat er vanuit PvdD en Volt wordt gewijcht naar PvdA/GroenLinks.

Kiezers die nu op PvdA/GroenLinks zouden stemmen zeggen te hopen op een sterk links blok dat tegenwicht kan bieden aan rechtse partijen en een rol van betekenis kan spelen in de nieuwe vorming van regering. Ook Frans Timmermans als lijsttrekker leidt tot enthousiasme onder een deel van deze kiezers. Anderen noemen de groene ofwel sociaaleconomische standpunten van de gecombineerde partij.

“Ik hoop op een groot links blok - eindelijk links aan de macht i.p.v. in de oppositie.”

- Stemde in 2021 BIJ1

“Grotere kans op een politieke macht in de door mij gewenste richting (PvdA/GroenLinks).”

- Stemde in 2021 D66

“Ik wil graag stemmen op een linkse partij die ook kans maakt om in de coalitie te komen. Qua standpunten dus ik niet heel ver van D66 af maar zij blijven altijd in de oppositie. Het is dus een strategische stem tegen rechts en tegen populistische partijen.”

- Stemde in 2021 D66

“Klimaat en stikstof standpunten en standpunten over gelijkheid en dergelijke.”

- Stemde in 2021 GroenLinks

“Armoedebestrijding en het klimaat. Altijd links gestemd, dus daar ga ik mee door in de hoop dat er een eerlijker verdeling komt. Het allerbelangrijkste is dat iemand met een fulltime baan al zijn vaste lasten en boodschappen moet kunnen betalen.”

- Stemde in 2021 PvdA

“Sterker blok op links, met groene idealen van Timmermans”

- Stemde in 2021 Volt

“Ik ben weer terug op mijn oude rode nest. En ben blij met Frans Timmermans als lijsttrekker. De reden dat ik toentertijd op D66 heb gestemd was omdat ik vurig hoopte op Kaag/een vrouw als premier.”

- Stemde in 2021 D66

“Timmermans is geschikt als premier en deze partij heeft meer kans om in de regering te komen.”

- Stemde in 2021 Pvdd

BBB: vertrekkende kiezers zijn niet uitgekeken op BBB, maar zien beter alternatief in Omtzigt
BBB is de partij die het meest wordt geraakt door NSC. De partij peilt nu op 13 zetels, acht minder dan vorige maand. In april, vlak na de Provinciale Statenverkiezingen, stond BBB zelfs op 31 virtuele zetels. Desalniettemin zal de partij ruime winst boeken ten opzichte van de uitslag in 2021 (1 zetel).

Kiezers die nu opteren voor BBB doen dit vaak vanwege de duidelijke taal van Caroline van der Plas. Zij wordt gezien als een realistische politica die opkomt voor de ‘gewone man’. Daarnaast is het standpunt ten aanzien van landbouw en stikstof voor veel kiezers een reden om naar BBB uit te wijken.

“Ik vind Caroline van der Plas een sterke politicus. Verder vind ik dat zij alles goed georganiseerd heeft. Ze pakt dingen professioneel aan. Zij is voorbereid op een grote meerderheid aan stemmen. Ze komt zeker over. Ik heb vertrouwen in haar.”

- Stemde in 2021 BBB

“Een nuchtere partijleider die hopelijk wat terecht kan zetten. JA21 is ook prima alleen klein rechts en dus al een probleemkind Den Haag.”

- Stemde in 2021 JA21

“Openheid, geen geleuter, recht door zee, en problemen aanpakken PVV, daar zitten wat standpunten bij waar ik het wel mee eens ben, maar wettelijk onhaalbaar zijn.”

- Stemde in 2021 PVV

“De boeren moeten blijven straks moeten we alles importeren en zijn we van iedereen afhankelijk.”

- Stemde in 2021 VVD

Zoals gezegd verliest BBB in deze peiling acht zetels (t.o.v. juli) die vooral richting NSC gaan. Als wij deze kiezers vragen waarom zij deze overstap maken geven ze aan dat ze veel vertrouwen hebben in Omtzigt. Het is dus niet zo dat ze kritiek hebben op de BBB en daarom de partij de rug toekeren. Voor nu lijkt het er simpelweg op dat een beter alternatief zich heeft aangediend.

PVV lijdt onder concurrentie op rechterflank

De Partij voor de Vrijheid staat in deze peiling op 13 virtuele zetels. Dat is een verlies van vier ten opzichte van de huidige zetelverdeling, twee in vergelijking met juli en vier t.o.v. 2021. Kiezers die in 2021 nog PVV stemden kijken nu voor een groot deel uit naar NSC (24%) en BBB (12%). Kiezers die deze switch maken zien NSC en BBB als gematigdere partijen die bovendien kans maken op regeringsdeelname.

“BBB, eerlijk, duidelijk en direct in waar ze voor staan en waar ze heen willen. PVV, te extreem oordelend over- en het over een kam scheren van gehele bevolkingsgroepen in onze samenleving.”

- Zou nu BBB stemmen

“Meer voor het volk. Lijkt alsof Wilders niet wil regeren.”

- Zou nu BBB stemmen

“Meer doen voor gewone mensen.”

- Zou nu NSC stemmen

“De anti-Islam en anti-EU houding van de PVV is wel begrijpelijk maar niet realistisch. Mij gaat het uiteindelijk om de immigratie en JA21 is een heel goed alternatief.”

- Zou nu JA21 stemmen

Kiezers die PVV wel trouw blijven hebben hier bekende motivaties voor: het beperken van immigratie en het opkomen voor ‘de eigen mensen’.

“Eigen bevolking op plaats 1.2 en 3 daarna de EU en Afrika enz niet.”

- Stemde in 2021 ook PVV

“Tegen verdere Europese integratie, minder asielstroom en strengere straffen.”

- Stemde in 2021 ook PVV

1.6 Welke partijen worden nog meer overwogen?

Ruim een vijfde (22%) van de kiezers met stemvoorkeur is zeker van zijn of haar stem. Andere kiezers overwegen nog minstens twee partijen. Nieuw Sociaal Contract wordt door tenminste dertien procent van iedere kiezersgroep overwogen. Vooral kiezers nu een voorkeur hebben voor BBB overwegen een overstap (57% van de huidige BBB-kiezers overweegt NSC).

Daar staat tegenover dat slechts dertien procent van de NSC-kiezers zeker is van zijn of haar keuze.

Kiezers van SGP (70%), CDA (39%), FvD (39%), VVD (34%) en ChristenUnie (30%) zijn relatief zeker van hun zaak.

PvdA/GroenLinks kan nog veel kiezers weghalen bij D66 (59% huidige D66-kiezers overweegt PvdA/GL), PvdD (59%), Volt (37%), SP (20%) en kiezers zonder huidige partijvoorkeur (27%). Aan de andere kant overwegen PvdA/GL-kiezers ook PvdD (30%), D66 (25%) en Volt (23%).

Tabel 1.5 – Zijn er andere partijen die voor u in aanmerking komen om op te stemmen?

Meerdere antwoorden mogelijk.

Basis: zou zeker/waarschijnlijk stemmen (n=2.275)

	Totaal	VVD	D66	PVV	CDA	SP	PvdA/GL	FvD	PvdD	CU	Volt	JA21	SGP	BBB	NSC	Geen voorkeur
Overwogen partijen	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Geen	22	34	14	21	39	28	19	39	19	30	11	10	70	12	13	
VVD	7		10	10	17	0	3	0	1	3	16	26	0	13	13	24
D66	9	12		0	6	2	25	0	12	4	30	4	0	2	5	16
PVV	8	7	3		0	11	0	46	1	0	0	32	4	15	16	9
CDA	6	11	1	0		5	4	0	1	23	0	2	0	6	10	11
SP	6	0	4	1	0		12	3	18	1	12	2	0	4	9	10
PvdA/GL	12	4	59	3	12	20		0	59	19	37	4	0	4	13	27
FvD	2	0	0	7	0	0	0		0	0	0	3	4	5	2	2
PvdD	9	1	7	1	0	19	30	3		4	18	8	0	1	7	11
CU	3	2	1	0	18	0	4	0	1		4	0	14	2	6	5
Volt	9	11	26	1	8	3	23	3	21	7		3	0	0	4	14
JA21	5	6	3	15	2	0	0	3	2	0	6		4	11	8	8
SGP	1	1	0	3	8	0	0	0	1	10	0	4		2	1	2
DENK	2	0	10	2	3	0	3	3	1	0	0	0	0	1	2	3
50Plus	2	3	1	2	0	2	0	3	2	0	0	4	0	3	3	4
BBB	17	12	7	39	5	20	2	3	2	6	0	38	15		41	19
BIJ1	1	0	0	1	0	0	4	0	4	0	0	0	0	0	0	1
BvNL	3	2	0	6	2	4	1	18	0	0	0	8	6	8	3	2
NSC	24	25	23	33	30	34	32	14	19	29	21	38	13	57	0	42

Bron: I&O Research, augustus 2023

1.7 Premierschap Omtzigt geen vereiste voor NSC-kiezers

Pieter Omtzigt liet zelf bij de lancering van zijn partij Nieuw Sociaal Contract weten dat hij zelf niet de ambitie heeft om premier te worden. Dat lijkt NSC-kiezers voorlopig niet te deren. Negentig procent zegt dat dit geen reden is om van partijvoorkeur te veranderen, het brengt tien procent aan het twijfelen.

Ook bestaat de mogelijkheid dat NSC niet in elke kieskring zal deelnemen. Tachtig procent zegt ook dan op NSC te stemmen, twintig procent twijfelt en zou alsnog kunnen afhaken. Voor een deel (dat in een kieskring woont waar NSC niet deelneemt) is het dan natuurlijk niet mogelijk om op NSC te stemmen.

Tabel 2.6: in hoeverre bent u het eens met onderstaande stellingen?

Basis: NSC-kiezers (n=352)

	Geen probleem, ik stem sowieso op Nieuw Sociaal Contract	Jammer, maar ik stem toch op Nieuw Sociaal Contract	Jammer, ik twijfel of ik dan op Nieuw Sociaal Contract ga stemmen	Jammer, ik stem dan niet op Nieuw Sociaal Contract	Weet ik (nog) niet	Totaal
Pieter Omtzigt heeft aangegeven zelf geen premier te willen worden. Zou dat voor u een reden zijn niet op Nieuw Sociaal Contract te stemmen?	45%	45%	5%	0%	5%	100%
Er bestaat een kans dat Pieter Omtzigt niet in alle kieskringen meedoet omdat hij niet te groot wil worden. Zou dat voor u een reden zijn niet op Nieuw Sociaal Contract te stemmen?	35%	45%	10%	1%	9%	100%

1.8 Met welke partijen wel of juist niet in een coalitie?

We vroegen respondenten om – voor de partij van hun eerste voorkeur – aan te geven met welke partijen zij het liefst zouden zien dat dat deze partij een coalitie gaat vormen. En vervolgens: met welke partijen ze absoluut niet willen dat hun partij samen een coalitie vormt.

Met wie wel?

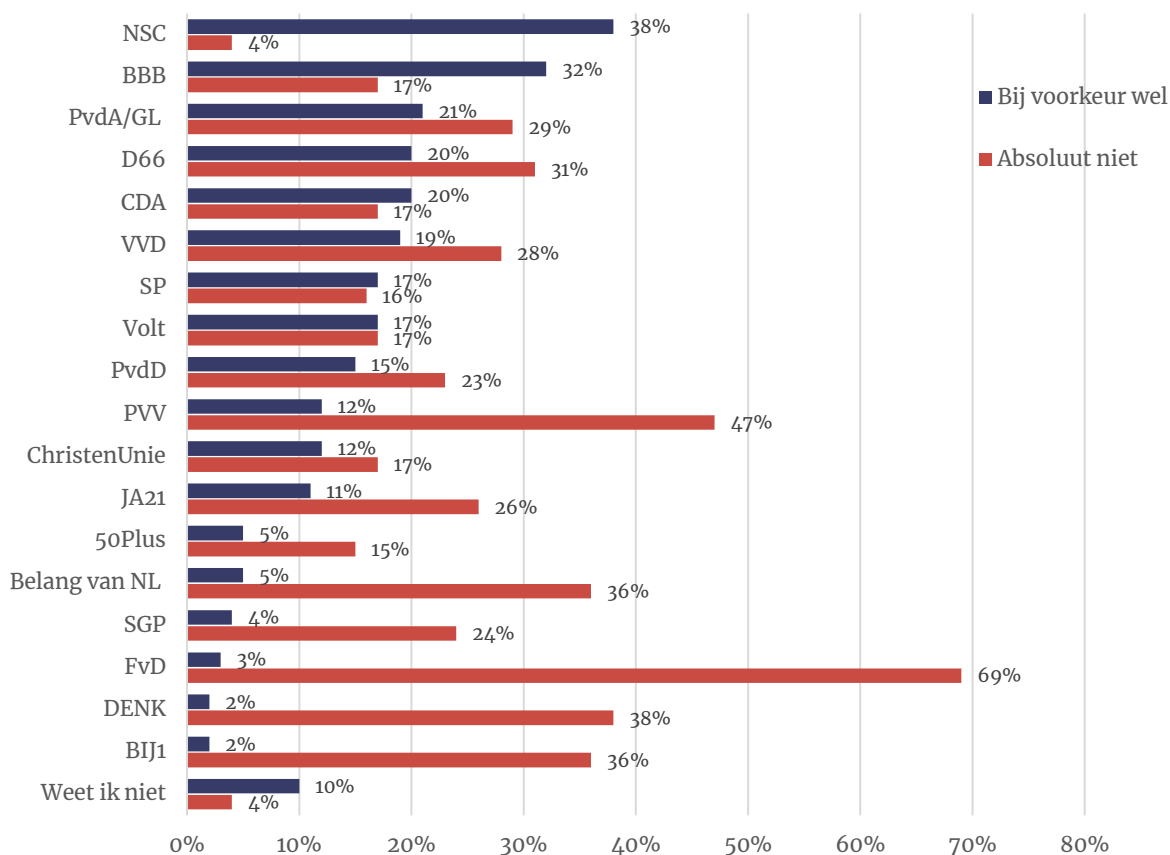
NSC / Omtzigt (38%) en BBB (32%) zijn de meest populaire coalitiepartners. Veertig tot vijftig procent van alle achterbannen wil met NSC regeren (zie tabel hierna), dat geldt niet voor de BBB: veel linkse kiezers zien het niet zitten om daarmee een coalitie te vormen.

Daarna worden PvdA/GL, D66, CDA en VVD elk door een vijfde genoemd. Rechtse kiezers hebben geen zin in een coalitie met PvdA/GL of D66, terwijl weinig linkse kiezers met CDA of VVD in een kabinet willen stappen.

Figuur 2.7: Stel dat uw partij deel gaat nemen aan de regering, met welke partijen zou het liefst hebben dat uw partij samen een coalitie gaat vormen?

En met welke partijen wilt u absoluut niet dat uw partij samen een coalitie gaat vormen?

(Meerdere antwoorden mogelijk)

Met wie niet ?

‘Absoluut niet’ willen de meeste kiezers samen met FvD (69%), PVV (47%), DENK (38%), BVNL (36%) of BIJ1 (36%) in een kabinet. D66, PvdA/GroenLinks, VVD, JA21, SGP en PvdD worden door een kwart tot een derde genoemd als partijen die men niet in een kabinet wil.

Opvallend is dat slechts 4 procent *niet* met NSC wil.

NSC-kiezers sluiten zelf ook weinig partijen uit (alleen FvD in meerderheid). BBB-kiezers doen dat ook met PvdA/GL en D66. Omgekeerd hebben ook niet veel PvdA/GL-kiezers moeite met NSC of BBB. VVD-kiezers sluiten eerder DENK en BIJ1 uit dan de PVV.

Tabel 2.8: Stel dat uw partij deel gaat nemen aan de regering, met welke partijen zou het liefst hebben dat uw partij samen een coalitie gaat vormen? (Meerdere antwoorden mogelijk)

	Allen	VVD	D66	PVV	CDA	SP	PvdA /GL	PvdD	CU	Volt	BBB	NSC
NSC	38%	40%	45%	51%	52%	52%	50%	41%	47%	41%	66%	
BBB	32%	38%	11%	54%	39%	35%	9%	4%	29%	10%		59%
PvdA/GroenLinks	21%	13%	66%	0%	37%	51%		79%	38%	55%	5%	25%
D66	20%	25%		0%	19%	11%	61%	30%	10%	45%	2%	8%
CDA	20%	51%	23%	7%		8%	11%	0%	64%	9%	20%	20%
VVD	19%		32%	36%	55%	9%	8%	2%	16%	22%	32%	25%
SP	17%	1%	6%	10%	2%		36%	40%	14%	11%	15%	21%
Volt	17%	15%	45%	4%	9%	12%	43%	30%	7%		0%	11%
PvdD	15%	2%	12%	4%	0%	38%	54%		7%	19%	4%	9%
PVV	12%	20%	0%		0%	8%	0%	2%	0%	0%	29%	17%
ChristenUnie	12%	10%	17%	1%	47%	6%	14%	12%		21%	3%	13%
JA21	11%	19%	4%	31%	2%	0%	1%	1%	0%	2%	18%	14%
50Plus	5%	4%	3%	5%	0%	7%	3%	5%	0%	0%	9%	7%
BvNL	5%	2%	0%	13%	0%	3%	1%	0%	0%	0%	7%	4%
SGP	4%	5%	0%	3%	9%	2%	0%	0%	22%	3%	6%	5%
FvD	3%	0%	0%	12%	0%	0%	1%	0%	0%	0%	5%	2%
DENK	2%	0%	3%	3%	0%	0%	2%	4%	0%	3%	1%	2%
BIJ1	2%	0%	2%	0%	0%	2%	6%	12%	1%	0%	0%	0%

Tabel 2.9: En met welke partijen wilt u absoluut niet dat uw partij samen een coalitie gaat vormen? (Meerdere antwoorden mogelijk)

	Allen	VVD	D66	PVV	CDA	SP	PvdA /GL	PvdD	CU	Volt	BBB	NSC
FvD	69%	72%	85%	33%	82%	82%	89%	85%	82%	95%	58%	72%
PVV	47%	40%	74%		77%	61%	78%	75%	85%	76%	22%	34%
DENK	38%	50%	40%	48%	42%	36%	27%	31%	28%	36%	44%	38%
BIJ1	36%	50%	39%	36%	51%	29%	26%	17%	30%	29%	41%	37%
BvNL	36%	33%	55%	6%	57%	40%	65%	60%	49%	61%	13%	30%
D66	31%	24%		75%	10%	34%	3%	16%	14%	5%	54%	36%
PvdA/GroenLinks	29%	37%	6%	67%	12%	16%		2%	8%	5%	55%	35%
VVD	28%		8%	31%	3%	65%	40%	54%	12%	15%	28%	34%
JA21	26%	13%	46%	5%	28%	42%	48%	49%	33%	51%	10%	19%
SGP	24%	17%	45%	17%	0%	36%	40%	49%	5%	41%	17%	18%
PvdD	23%	36%	13%	32%	42%	13%	3%		19%	18%	43%	23%
CDA	17%	3%	6%	32%		32%	14%	27%	0%	23%	22%	17%
ChristenUnie	17%	12%	8%	40%	4%	21%	10%	24%		17%	18%	16%
Volt	17%	15%	4%	27%	15%	29%	6%	9%	22%		21%	18%
BBB	17%	16%	23%	8%	7%	22%	38%	48%	3%	40%		5%
SP	16%	38%	27%	25%	15%		4%	4%	16%	15%	15%	11%
50Plus	15%	15%	21%	5%	25%	20%	21%	25%	15%	31%	7%	11%
NSC	4%	6%	5%	5%	7%	11%	4%	7%	3%	0%	0%	

2 Bekendheid en waardering lijsttrekkers

2.1 Bekendheid

De namen van de lijsttrekkers zijn bekend en degenen die de grotere partijen gaan leiden kunnen rekenen op een grote tot acceptabele naamsbekendheid: van 77 procent voor Dilan Yeşilgöz tot 95 procent voor Geert Wilders.

Frans Timmermans, Caroline van der Plas en Pieter Omtzigt zijn bekend bij acht tot negen op tien kiezers. (Overigens was Frans Timmermans in april 2019, vlak voor de Europese verkiezingen, al bij 69 procent van de kiezers bekend.)

De grootste sprong maakt Henri Bontenbal: in juli nog slechts bekend bij 10 procent, nu kent bijna de helft van de kiezers hem (48 procent).

Table 2.1 – Welke van onderstaande politici kent u?

Basis: volledige steekproef (n=2.398)

	mei 2023	juli 2023	augustus 2023
Geert Wilders	94%	95%	95%
Thierry Baudet	91%		92%
Pieter Omtzigt	86%	83%	90%
Caroline van der Plas	86%	89%	88%
Rob Jetten		85%	84%
Frans Timmermans		79%	84%
Lilian Marijnissen	82%		83%
Dilan Yesilgöz		75%	77%
Joost Eerdmans	61%		63%
Kees van der Staaij	66%		63%
Esther Ouwehand	51%		55%
Henri Bontenbal		10%	48%
Laurens Dassen	36%		40%
Mirjam Bikker	22%		36%

Bron: I&O Research, aug 2023

2.2 Waardering

Pieter Omtzigt is – nog steeds – de best gewaardeerde politicus van Nederland. En zelfs nog iets meer dan in mei, toen we dit op deze manier voor het laatst onderzochten: hij stijgt van een 7,3 naar een 7,6. Omtzigt wordt gewaardeerd van links tot rechts, geen enkele kiezersgroep geeft hem een onvoldoende (zie tabel 3.3). Zijn eigen kiezers geven hem maar liefst 9,1. Kiezers van PVV, SP, PvdA/GL, PvdD en BBB geven hem een zevenenhalf of hoger.

Dilan Yeşilgöz (6,4) en **Caroline van der Plas** (6,0) volgen – met alleszins acceptabele scores – op gepaste afstand. Yeşilgöz wordt nog ongeveer even goed gewaardeerd als een half jaar geleden (6,3), ook Van der Plas is stabiel.

Daarna volgt een subgroep die – grofweg – een vijfenhalf scoort: Lilian Marijnissen, Laurens Dassen, Kees van der Staaij, Mirjam Bikker, Esther Ouwehand en Frans Timmermans.

Frans Timmermans komt met een 5,3 in de middenmoot. Deze relatief lage score wordt vooral verklaard door de (erg) lage cijfers die rechtse kiezers hem geven: NSC-kiezers een 4,6, BBB: 3,3, PVV: 2,6. Een tweede verklaring is dat niet al zijn eigen kiezers laaiend enthousiast zijn. Ze geven hem een 7,9, een bescheiden score vergeleken met hoe andere lijsttrekkers door hun eigen achterban worden gewaardeerd (meestal een 8 of hoger; zie tabel 3.3).

In april 2019 kreeg Timmermans nog een 6,9 van de kiezers. Een maand later won hij de EP-verkiezingen voor de PvdA. Timmermans werd toen gewaardeerd van links tot rechts: de PvdA-kiezers gaven hem toen een 8,0, VVD⁷- (7,7), D66- (7,8) en CDA-kiezers (7,3) waren toen ook positief; deze achterbannen geven hem nu respectievelijk een 5,2, 7,1 en 6,0.

Tabel 2.2 – En hoe waardeert u deze politicus op een schaal van 1 tot 10?

Basis: volledige steekproef, vraag alleen gesteld als respondent politicus kent

	sept '17	sept '21	sept '22	jan. '23 ⁸	mei '23	aug '23
Pieter Omtzigt		7,0	7,0		7,3	7,6
Dilan Yesilgöz				6,3		6,4
Caroline van der Plas		5,4	5,8		6,0	6,0
Lilian Marijnissen		5,5	5,4		5,4	5,7
Laurens Dassen		6,0	5,3		5,4	5,6
Kees van der Staaij	5,1	4,9	5,0		5,3	5,6
Mirjam Bikker					5,4	5,5
Esther Ouwehand		5,3	5,0		5,2	5,4
Frans Timmermans						5,3
Henri Bontenbal						5,2
Rob Jetten				4,9		4,9
Joost Eerdmans		4,7	4,8		4,7	4,7
Geert Wilders	3,8	4,1	4,2		4,2	4,6
Thierry Baudet	4,2	2,5	2,4		2,2	2,3

⁷ In 2019 dacht 10 procent van de VVD-kiezers dat Timmermans de VVD-lijsttrekker was.

⁸ Jetten en Yeşilgöz werden hier gewaardeerd als minister.

Onderstaande tabel laat zien hoe goed of slecht lijsttrekkers worden gewaardeerd door hun eigen achterban en kiezers van andere partijen. Omtzigt krijgt zevens of hoger van bijna alle kiezersgroepen, terwijl Yesilgöz, Timmermans, Van der Plas en Wilders vooral populair zijn onder hun eigen achterban en enkele aanpalende partijen.

Geert Wilders scoort erg goed onder de PVV-stemmers (8,7), maar niet bij andere kiezersgroepen, hetzelfde geldt voor Joost Eerdmans (8,4) en Thierry Baudet (9,0, niet in de tabel).

Tabel 3.3 – En hoe waardeert u deze politicus op een schaal van 1 tot 10? (naar partij van eerste voorkeur)

	Allen	VVD	D66	PVV	CDA	SP	PvdA/GL	PvdD	CU	BBB	NSC
Pieter Omtzigt	7,6	6,8	7,0	7,5	7,0	7,7	7,4	7,1	7,4	7,7	9,1
Dilan Yesilgöz	6,4	8,2	6,3	6,4	7,1	5,9	5,8	5,0	6,5	6,6	6,6
Caroline v.d. Plas	6,0	5,7	4,9	7,1	6,1	5,7	4,4	3,7	5,8	8,6	7,2
Lilian Marijnissen	5,7	4,5	5,1	5,5	5,1	8,5	6,1	6,1	5,3	5,7	6,1
Laurens Dassen	5,6	5,6	6,7	3,0	6,2	5,1	6,5	6,1	6,4	4,8	5,3
Kees v.d. Staaij	5,6	6,0	5,7	5,2	7,2	5,2	5,0	4,4	7,2	5,4	5,7
Mirjam Bikker	5,5	5,3	6,2	3,0	6,6	5,2	6,3	6,0	8,1	4,7	5,3
Esther Ouwehand	5,4	4,2	6,2	3,5	4,4	6,3	6,9	8,6	5,9	3,8	5,1
Frans Timmermans	5,3	5,2	7,1	2,6	6,0	5,3	7,9	6,3	6,5	3,3	4,6
Henri Bontenbal	5,2	5,6	5,9	2,8	8,1	5,1	5,5	5,2	6,5	4,7	5,2
Rob Jetten	4,9	4,7	7,5	2,8	5,8	5,2	6,6	5,8	5,7	3,4	4,5
Joost Eerdmans	4,7	5,3	4,3	6,0	4,7	3,4	3,3	2,9	4,2	5,4	5,2
Geert Wilders	4,6	4,6	2,8	8,7	3,3	4,1	2,7	2,8	2,9	5,7	5,5
Thierry Baudet	2,3	1,7	1,8	3,5	1,8	1,7	1,4	1,5	1,8	2,5	2,2

3 De inhoud

3.1 Belangrijkste onderwerpen bij stemgedrag

In juli zagen we dat het onderwerp Immigratie en asiel (met 36%) – voor het eerst – het belangrijkste onderwerp was voor de kiezers. Dit onderzoek werd uitgevoerd kort nadat het kabinet was gevallen over de gezinshereniging voor asielzoekers.

In deze meting zien we dat *Woningmarkt / betaalbare woningen / huren* het onderwerp is waar de meeste kiezers (45%) vinden dat de aanstaande verkiezingen over moeten gaan. Andere sociaaleconomische issues *Gezondheidszorg* en *Armoede(bestrijding) / sociale voorzieningen* worden – net als *Immigratie en asiel* – door een derde van de kiezers belangrijk gevonden. *Klimaatverandering* zakt naar een 5de positie: 27% vindt dit belangrijk.

Tabel 3.1 - Belangrijkste onderwerpen

Om welke onderwerpen zouden de aanstaande verkiezingen vooral moeten gaan, vindt u? ⁹
(maximaal 3 antwoorden mogelijk). Basis: alle kiezers (n= 2.398).

	2 feb 2021	8 mrt 2021	17 juli 2023	24 aug 2023
Woningmarkt / betaalbare woningen / huren	28%	32%	27%	45%
Gezondheidszorg	33%	35%	21%	34%
Armoede(bestrijding) / sociale voorzieningen	18%	18%	24%	33%
Immigratie en asiel	14%	15%	36%	32%
Klimaatverandering	27%	31%	29%	27%
Veiligheid / tegengaan criminaliteit	21%	15%	20%	17%
Natuur / stikstof-uitstoot	*	*	22%	15%
Economie/ overheidsfinanciën		17%	17%	15%
Onderwijs	20%	21%	11%	13%
Normen en waarden	*	*	*	13%
Bestuurscultuur	*	*	*	9%
Landbouw	*	*	12%	6%
Inspraak en democratie	5%	5%	11%	6%
Werkgelegenheid	11%	12%	7%	5%
Polarisatie	*	*	7%	5%
Leefbaarheid in de wijken	4%	3%	6%	4%
Ethische zaken ¹⁰	4%	6%	12%	2%
Dreiging van terrorisme	4%	4%	4%	2%
Anders	3%	2%	7%	3%
Weet ik niet	1%	1%	2%	2%

* = niet opgenomen

⁹ Vraagstelling juli: ‘Welke van de volgende onderwerpen spelen een belangrijke rol in uw keuze voor deze partij?’. Bovendien is deze vraag nu aan alle kiezers gesteld, niet alleen aan degenen die gaan stemmen. 2021: ‘Aan welke van onderstaande onderwerpen vindt u dat politieke partijen bij de volgende Tweede Kamerverkiezingen extra aandacht moeten besteden?’

¹⁰ Bijschrift: “(euthanasie, abortus, homohuwelijk, etc.)”

Bestuurscultuur

De *bestuurscultuur* die door Pieter Omtzigt hoog op de agenda is gezet (samen met bestaanszekerheid) wordt door slechts 9 procent genoemd (21% van de NSC-aanhang). Dit wil niet per se zeggen dat kiezers dit niet belangrijk vinden, het is echter – net als inspraak en democratie – een overstijgend, voorwaarde scheppend onderwerp dat NSC-kiezers wel degelijk belangrijk vinden. (Zie ook de switchmotieven in paragraaf 2.4, waar kiezers termen gebruiken als *betrouwbaar*, *eerlijk*, *moreel kompas* en soms ook letterlijk *een mogelijke nieuwe politieke cultuur*.)

NSC-kiezers vinden de woningmarkt verreweg het belangrijkste, gevolgd door armoedebestrijding, gezondheidszorg en immigratie/asiel.

PvdA/GL-kiezers vinden vooral dat de campagne moet gaan over klimaatverandering, gevolgd door armoedebestrijding en woningmarkt.

VVD-kiezers willen het hebben over immigratie/asiel, woningen, veiligheid en – meer dan andere kiezers – economie/overheidsfinanciën.

BBB-kiezers hechten het meest belang aan wonen, zorg en immigratie.

De onderwerpen landbouw, natuur en stikstof zijn op dit moment geen heikele issues.

Tabel 3.2 - Belangrijkste onderwerpen naar partij eerste voorkeur

Om welke onderwerpen zouden de aanstaande verkiezingen vooral moeten gaan, vindt u?

(maximaal 3 antwoorden mogelijk). Basis: alle kiezers (n= 2.398).

	Allen	VVD	D66	PVV	CDA	SP	PvdA /GL	Volt	PvdD	CU	BBB	NSC
Woningmarkt / betaalbare woningen / huren	45%	43%	41%	35%	37%	51%	45%	41%	32%	49%	45%	52%
Gezondheidszorg	34%	30%	28%	36%	28%	51%	26%	18%	21%	32%	43%	38%
Armoede(bestrijding) / sociale voorzieningen	33%	13%	26%	25%	30%	71%	48%	30%	41%	42%	34%	40%
Immigratie / asiel	32%	49%	13%	80%	21%	21%	12%	29%	8%	12%	40%	35%
Klimaatverandering	27%	14%	56%	5%	17%	15%	69%	53%	70%	36%	7%	14%
Veiligheid / tegengaan criminaliteit	17%	32%	6%	25%	9%	11%	5%	6%	8%	20%	22%	18%
Economie/ overheidsfinanciën	15%	29%	23%	12%	9%	7%	9%	11%	3%	16%	18%	12%
Natuur / stikstof-uitstoot	15%	13%	27%	5%	22%	12%	29%	23%	47%	17%	15%	8%
Onderwijs	13%	15%	16%	9%	16%	11%	15%	14%	11%	16%	11%	13%
Normen en waarden	13%	16%	8%	12%	45%	8%	6%	6%	6%	25%	14%	15%
Bestuurscultuur	9%	6%	8%	2%	14%	7%	12%	10%	8%	10%	7%	21%
Inspraak en democratie	6%	4%	3%	8%	4%	9%	2%	12%	1%	1%	7%	11%
Landbouw	6%	7%	5%	5%	6%	9%	1%	0%	15%	4%	20%	2%
Werkgelegenheid	5%	8%	7%	1%	0%	5%	2%	5%	6%	0%	3%	4%
Polarisatie	5%	6%	10%	3%	3%	5%	8%	16%	4%	7%	2%	5%
Leefbaarheid in de wijken	4%	3%	0%	7%	6%	0%	3%	4%	4%	6%	4%	2%
Dreiging van terrorisme	2%	2%	3%	9%	2%	0%	0%	0%	1%	0%	1%	1%
Ethische zaken	2%	1%	4%	2%	0%	0%	2%	11%	7%	3%	2%	1%
Religieuze zaken	1%	0%	2%	3%	0%	1%	0%	0%	1%	1%	0%	0%

4 Onderzoeksverantwoording

Dit onderzoek vond plaats van woensdag 23 tot en met donderdag 24 augustus 2023. In totaal werkten 2.398 Nederlanders van 18 jaar of ouder mee aan dit onderzoek. I&O Research voerde dit onderzoek uit op eigen initiatief. Er is geen opdrachtgever.

Het grootste deel van de steekproef (n=2.264) is afkomstig het I&O Research Panel, 134 respondenten deden mee via PanelClix. De respondenten die via PanelClix deelnemen zijn allen Nederlanders met een niet-westerse migratieachtergrond.

In de politieke peilingen in aanloop naar de verkiezingen maken we gebruik van een zogeheten *rolling panel*. Dit houdt in dat een deel van de respondenten die deelnamen aan de vorige peiling, ook voor de nieuwe peiling wordt uitgenodigd. Op die manier kunnen we scherp meten welke kiezersstromen plaatsvinden en welke redenen kiezers hebben om van partijvoorkeur te veranderen. Aan deze peiling namen 861 respondenten deel die ook deelnamen aan de peiling van juli.

Weging en marges

De onderzoeksresultaten zijn gewogen op geslacht, leeftijd, regio, opleidingsniveau en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen in maart 2021. De weging is uitgevoerd conform de richtlijnen van de Gouden Standaard. Hiermee is de steekproef representatief voor de kiesgerechtigde Nederlandse inwoners (18+), voor wat betreft deze achtergrondkenmerken. Bij onderzoek is er sprake van een betrouwbaarheidsinterval en onnauwkeurigheidsmarges. In dit onderzoek gaan we uit van een betrouwbaarheid van 95 procent. Bij een steekproef van n=2.000 en een uitkomst van 50 procent is er sprake van een foutmarge van plus of min 2,2 procent.

I&O Research Panel

Het I&O Research Panel is geworven op basis van aselechte personen- en huishoudensteekproeven op traditionele manier (geen zelfaanmelding). Het I&O Research Panel werkt met een spaarprogramma, waarbij deelnemers punten sparen afhankelijk van de lengte en complexiteit van de vragenlijst. Deze punten kunnen later worden ingewisseld voor Bol.com-tegoed of een donatie aan een goed doel.

I&O Research

I&O Research is het grootste onderzoeksbureau voor overheid en non-profit (volgens de MarktOnderzoeksAssociatie, MOA, 2021). Het is onze missie bij te dragen aan beter onderbouwde keuzes van onze klanten, op basis van onderzoek en advies. Wij werken voor overheids- en non-profitorganisaties.

I&O Research heeft vestigingen in Amsterdam en Enschede.

I&O Research is lid van de MarktOnderzoeksAssociatie (MOA), maakt deel uit van de Research Keurmerk Groep en onderschrijft de internationale ICC/ESOMAR-gedragscode voor markt- en sociaalwetenschappelijk onderzoek. I&O Research is ISO 9001-, ISO 20252-, ISO 27001-, ISO 27701- en NEN-5710 gecertificeerd. Het online onderzoekspanel (I&O Research Panel) is ISO 20252-Annex A gecertificeerd. Dit is de norm voor online en offline access panels.

I&O Research Enschede

Zuiderval 70
Postbus 563
7500 AN Enschede
T (053) 200 52 00
E info@ioresearch.nl
KVK-nummer 08198802

I&O Research Amsterdam

Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam
T (020) 308 48 00
E info@ioresearch.nl